

Emberek a háborúban

Burány Nándor

Halomra írták a könyveket az első és második világháborúról, Európában és Amerikában a háborús regények egész raja jelent meg a könyvpiacra. A háború borzalmain megborzadt emberiség írásban is figyelmeztető emléket akart állítani, hogy elriassa az utókort a háború gondolatától is.

A háborús irodalom gazdagításából a németek is alaposan kivették részüket, habár a „haditermés” nagyrésze gyorsan feledésbe merült. Arnold Zweig regényciklusát. *A fehér emberek nagy háborúját*, nem a huszas évek múltó divatja szülte. Mint ismeretes, az író most, negyven év után fejezi be az első világháborúról szóló ciklus utolsó kötetét.

A ciklus két első könyvét — *Verdun iskolája* és *Grisa őrmester* — új kiadásban ismerheti meg a mai magyar olvasó. A *Verdun iskolájának* a német-francia, a *Grisa őrmesternek* pedig a német-orosz fronton játszódik le a cselekménye. Azaz nem is a fronton, inkább a front mögött, hiszen mindkét regényre jellemző, hogy az író nem annyira a németek és ellenfeleik harcát, hanem inkább az emberek, a német emberek egymásközti, egymás elleni küzdelmét írja le bennük.

A *Verdun iskolájában*, amely a ciklus első könyve, habár a *Grisa őrmester* készült el előbb. Nigl százados és alávaló klikkje piszkos kis érdekek miatt gyalázatos módon elteszi láb alól Kroysing hadnagy öccsét, egy tiszthelyettest. Kroysing hadnagy mindenáron bosszút akar állni öccse gyilkosain, s bosszúja forralásában nem válogatja meg eszközeit: embertelenséggel harcol az ember-telenség ellen.

A végtelen lövészárkok fölött francia és német puskacsövek merednek egymásra. Remarque regényeiben ez a közvetlen veszély elmélyíti a barátságot, a bajtársiasságot a német katonák kö-

zött; Zweignél viszont a halálveszélynek ez az állandó jelenléte csak lemez-teleníti az embereket, csak méginkább kielezi az ellentéteket közöttük. Fel-szabadulnak a tudat alatti ösztönök, titkolt vágyak és szenvedélyek, az ember ott áll pici pontként elveszteszen a végtelen veszélyben, segítséget keres mellette álló embertársánál, és a remélt segítség helyett ütést kap a fejére vagy kést a hátába.

Az ember barátja halálának árán is ki akarja használni a kínálkozó helyzetet, a haldoklókat látva sem azok megmentésére gondol, hanem csak saját javát keresi. Innen már mintha nem is volna nagyon messze Sartre gondolata: A pokol — a többiek.

A *Grisa őrmester meséje* is egyszerű: Grisa orosz őrmester már a háború végefelé megszökök egy német fogoly-táborból, a szökés bonyodalmi, újabb ismeretségek, újra német katonai börtönben, félreértés folytán mint kémet halálra ítélik, a félreértés kiderül, Grisa-nak azonban vesznie kell. Arra a gondolatra, hogy otthon felesége és családja várja, a német hadigépezet ember-ségesebb katonái harcot indítanak Grisa életéért. Ennex a harcnak a bonyodal-mai, az emberinek és embertelennek bírkózása tölti ki a regényt.

Hazajut-e Grisa a családjához? Tulajdonképpen már nem is ezért folyik a harc, az egész Grisa-ügy inkább tekin-télyharcra emlékeztet.

Zweig tulajdonképpen nemcsak azt akarja mondani, hogy a háború megöli — és nem csupán fizikailag — az embert, a *Verdun iskolája* és a *Grisa őrmester* is több, mint egyszerű pacifista regény. A háború leírása, a borzalmak és szenvedések ábrázolása nem célja a regénynek, inkább csak keret, helyzet, lehetőség, alkalom az írónak arra, hogy az élet nagy tragikus pillanatai előtt megrettenő embereket mutassa be a maga valójában.

Mint korának többi nagy írója, ő is becsületesen vág neki az emberi értelem keresésének. Nem a könnyebb utat választotta, ott kutatott értelem után, ahol abból a legkevesebbet lehetett találni, de ahol éppen a legjobban szomjaztak utána. Vajon megtalálta az értelmet, hiszen Grisát kivégzik és a kis Kroysing is megbosszulatlan marad? Az író úgy próbál felelni, hogy a regényben előforduló konfliktusok nagy részének osztály jelleget ad, mértékkel persze, hogy előtérben mindig az ember maradjon.

Arnold Zweig írásművészetére jellemző a nyugodt hang, a meseszöveg higgadt, mértéktartó, típusait az ábrázolásmód realista eszközeivel igyekszik megformálni, könyvében végig hű marad ezekhez a törekvéseihez, úgyhogy egyetlenes ritmus lüktet a regény oldalain.

S mivel az olvasó ma is saját emberi, egzisztenciális problémáit találja meg bennük, a *Grisa örmester* és a *Verdun iskolája* most, a második világháború után tizenöt évvel is érdekes; nemcsak az első világháború nemzedékéhez szól és nemcsak a németekhez, hanem — az emberekhez.

